

Projecte investigació ASANT

Projecte ASANT

Anàlisi socioambiental dels nuclis turístics de l'illa de Menorca (2010-2011)

Introducció al projecte

Crèdits

Autora i coordinadora del projecte: Marta Pérez

Assessorament estadístic: Anna Gallofré

Revisió i correccions: David Carreras, Sònia Estradé i Anna Gallofré

Amb la col·laboració de:

La realització d'aquest projecte d'investigació ha comptat en els seus dos anys de desenvolupament amb l'ajuda de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambiental de la Universitat Autònoma de Barcelona gràcies a un conveni de col·laboració signat per aquesta entitat i l'Institut Menorquí d'Estudis.

El primer any de projecte es va comptar amb l'ajuda econòmica d'una beca d'investigació de l'Institut Menorquí d'Estudis per aquest estudi.

La Caja de Ahorros del Mediterráneo (CAM) ha aportat els dos anys de projecte una ajuda econòmica al projecte mitjançant el seu programa de voluntariat ambiental (VOLCAM).

Agraïments

A Joan Rieradevall de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambiental així com als estudiants de 4rt de Ciències Ambientals (Laie Riera, Maria Agell, Núria Cases, Andreu Bastardas, Héctor Romanos, Núria Ruiz, Carlos Marcos, Catalina Molina i M. Antònia Oliver). A Bénédicte Boucher estudiant de la Universitat de Còrsega.

Als establiments hotelers que ens han permès realitzar enquestes en els seus establiments i que ens han dedicat part del seu temps i ens han facilitat dades i informació sense les quals aquest projecte no hauria estat possible.

Als Ajuntaments de Sants Lluís, Es Mercadal, Es Migjorn Gran, Ciutadella i Alaior, a l'Associació Hotelera de Menorca i al Consell Insular de Menorca.

A les diferents empreses subministradores d'aigua i energia (Aigües de Sant Lluís S.L., Agrytursa, Castellosa S.L., Aigües des Mercadal UTE, Son Parc Cia de Aguas, Edivissa, Aguas d'Artruitx i GESA-ENDESA) i altres entitats (Direcció General de Recursos hídrics del Govern Balear, Consorci de Residus Sòlids Urbans i Energia de Menorca).

© Institut Menorquí d'Estudis.

Observatori Socioambiental de Menorca | 2012

ANTECEDENTS I INTERÈS DE L'ESTUDI

L'any 2010, en el marc d'una beca d'investigació de l'Institut Menorquí d'Estudis, es va dur a terme el projecte "*Anàlisi territorial de l'activitat econòmica vinculada a les platges urbanes de Menorca*" on van col·laborar l'Observatori Socioambiental de Menorca (OBSAM) i l'Institut de Ciència i Tecnologies Ambientals (ICTA) de l'Universitat Autònoma de Barcelona. L'estudi analitza els canvis territorials succeïts de la mà del turisme, així com les característiques demogràfiques, econòmiques, urbanes i ambientals.

Donats els interessants resultats per analitzar l'activitat turística des d'una perspectiva inframunicipal i multidisciplinar d'aquesta primera experiència i de l'interès local i internacional de la investigació, l'any 2011 l'OBSAM i l'ICTA decideixen continuar l'estudi i ampliar el nombre de nuclis turístics analitzats.

Aquesta memòria recopila i analitza les dades recollides en els dos anys d'investigació on s'han estudiat un total de 10 nuclis turístics de Menorca.

Aquest estudi és innovador per dues raons. La primera, per aconseguir dades a nivell de nucli turístic, que donen una visió més precisa i real de les implicacions del turisme sobre el territori. La segona, per establir una metodologia que serveix per analitzar les dades recollides a nivell de nucli turístic i solucionar mitjançant càlculs i estimacions aquells casos on no s'ha disposat de dades. És difícil trobar estudis que arribin a quantificar amb tanta exactitud les implicacions ambientals i socials del turisme, ja que la dificultat per quantificar aquestes implicacions ha retardat el desenvolupament de metodologies. En els darrers anys, és cert, que s'han iniciat estudis però sempre centrats en un aspecte en concret (consum de sòl, consum d'aigua, etc.) però no d'una manera tan àmplia i transversal com en aquest cas.

La importància d'analitzar les implicacions socioambientals de la implantació del turisme és cabdal per definir i orientar la gestió i les polítiques cap a una direcció més sostenible. I aquesta necessitat de disposar de polítiques i gestions sostenibles i respectuoses amb l'entorn són molt més que una moda, és una necessitat i especialment, quan es tracta de territoris insulars. Les illes són territoris fràgils i vulnerables, on els recursos són més escassos i els impactes més locals que en altres territoris.

Les Illes Balears són un dels destins més importants del turisme de sol i platja a més de ser un exemple de desenvolupament del turisme de masses amb alts costos ambientals, principalment perquè el turisme ha estat més espontani que planificat. El turisme sostenible és sovint percebut com el contrari del turisme de masses, que és la forma dominant a les Balears. Encara que pugui semblar poc raonable esperar que els destins turístics amb una forma intensiva de turisme, un gran nombre de visitants i una total dependència de les seves economies en el turisme es transformin de la nit al dia en paradisos de la sostenibilitat, hi ha una urgent necessitat de canviar el seu desenvolupament turístic cap a una més direcció sostenible (Farsari i Prastacos, 2001). Assolir un turisme sostenible és un procés continu i requereix un constant monitoratge dels impactes, introduint les mesures preventives i/o mesures correctives necessàries (UWTO, 2004).

Per tant aquest estudi és una eina molt útil per millorar la gestió del turisme des del punt de vista de la conservació dels recursos, així com per fomentar la qualitat dels serveis i definir noves polítiques territorials, seguint els principis sostenibles de la Reserva de Biosfera de Menorca.

OBJECTIUS

Aquest estudi presenta com a principal objectiu analitzar en profunditat els nuclis turístics de Menorca per tal d'obtenir informació precisa sobre els efectes de l'activitat turística en el territori.

Per cada un d'aquest nuclis es pretén respondre a les següents qüestions:

- Com la implantació del turisme ha canviat els usos del sòl i el paisatge d'aquests espais?
- Quin comportament demogràfic caracteritza aquests territoris turístics?
- Com és l'estructura urbana i econòmica actual?
- Quin és el perfil del turista que s'allotja en aquests nuclis?
- Quin consum de recursos naturals (aigua, energia i residus) estan directament relacionats amb aquests enclavaments?
- Quina és la gestió ambiental que es porta a terme en els establiments turístics? Quines són les condicions actuals del sector hotelier (temporada, pernoctacions, tot inclòs, etc.)?

El resultat final de l'estudi és un compendi de dades a nivell de nucli turístic que permeten per un costat disposar de dades a nivell inframunicipal així com analitzar les implicacions socioambientals de la implantació del turisme en àrees litorals a l'illa de Menorca. Així mateix amb tota la informació recollida es preten fer una proposta de bones pràctiques per a la millora de la sostenibilitat als nuclis turístics de Menorca.

ASPECTES ANALITZATS | CAPÍTOLS DE LA RECERCA

Com s'ha comentat anteriorment en l'apartat d'*Objectius*, la principal fita del projecte **Anàlisi socioambiental als nuclis turístics de l'illa de Menorca (ASANT)** és analitzar en profunditat els nuclis turístics de Menorca tot responant a un conjunt de preguntes (veure apartat anterior *Objectius*). Per aquest motiu, el projecte ASANT es divideix en 6 capítols on en cada un d'ells es respon a cada una de les qüestions plantejades anteriorment

01. ELS CANVIS EN ELS USOS DEL SÒL EN ELS DARRERS 50 ANYS EN NUCLIS TURÍSTICS DE MENORCA

En aquest capítol s'analitzen els canvis en els usos del sòl en els 10 nuclis turístics analitzats en el projecte ASANT en tres anys diferents. El primer any és 1956, quan encara no s'havia iniciat el desenvolupament turístic a l'illa de Menorca. El segon any d'estudi és 1981, passat el primer boom hotelier de la dècada dels 70 i a punt d'iniciar-se el segon boom, aquest extrahotelier. El tercer any d'estudi és 2001, una vegada Menorca ja es troba en un estat madur del seu desenvolupament turístic.

02. ANÀLISI DEMOGRÀFIC ALS NUCLIS TURÍSTICS DE MENORCA

L'anàlisi demogràfic consisteix en l'estudi de dues variables: la població de dret i les pernoctacions. Pel que fa a la població de dret i mitjançant dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) s'analitza l'evolució de la població empadronada en els nuclis turístics estudiats. Pel que fa a les pernoctacions, al no existir dades oficials, el projecte desenvolupa una metodologia específica per poder calcular el nombre de pernoctacions en cada un dels nuclis turístics i així tenir una variable que ens permeti veure i comparar la pressió demogràfica en els diferents nuclis analitzats.

03. ESTRUCTURA URBANA I ECONÒMICA DELS NUCLIS TURÍSTICS DE MENORCA

En aquest capítol s'analitza l'estructura urbana i econòmica en els 10 nuclis turístics estudiats en la present recerca. Bàsicament, el que es fa en aquest capítol és fer una "radiografia" en detall de la distribució, relació i organització dels diferents usos actuals dels nuclis turístics. Així mateix, també analitza la distribució territorial de les diferents activitats econòmiques presents als nuclis turístics. Amb tota la informació recopilada en el treball de camp, s'ha elaborat un sistema d'indicadors que consta d'11 indicadors per analitzar i comparar l'estructura urbana dels nuclis i 7 indicadors pel que fa a l'estructura econòmica.

04. EL PERFIL DEL TURISTA ALS NUCLIS TURÍSTICS DE MENORCA

En aquest capítol, la recerca es centra en analitzar el perfil del turista de cada un dels nuclis turístics. A més de les dades estrictament del perfil del turista o informació general (edat, sexe, formació, renda, nacionalitat, etc.), l'enquesta recull informació específica sobre el nucli turístic (motivació per anar-hi, valoracions del nucli, etc.) així com dades sobre l'activitat i els desplaçaments del turista durant la seva estada a l'illa. La informació recollida ens permet, per una banda, analitzar les dades en funció del nucli turístic (residencial, hoteler o mixt) o bé en funció del tipus d'allotjament (hotel, apartament turístic o vivenda particular pròpia o llogada).

05. CONSUM DE RECURSOS NATURALS ALS NUCLIS TURÍSTICS DE MENORCA

Aquest capítol és un dels més innovadors de la present recerca. Consisteix en aconseguir dades sobre el consum de recursos naturals (aigua, energia i generació i reciclatge de residus) específicament en els nuclis turístics. Excepte en el cas del reciclatge de residus, que si existeixen dades oficials, en els altres casos s'ha hagut de demanar la informació directament a les empreses subministradores i fins i tot, com en el cas de la generació de rebuig, s'ha hagut d'estimar mitjançant treball de camp. Encara que la investigació no pot treure conclusions fidedignes, si que es pot observar com la tipologia del nucli turístic (residencial dispers, hoteler compacte o mixt) influeix en el consum de recursos naturals.

06. QÜESTIONARI ALS ESTABLIMENTS TURÍSTICS DE MENORCA

El darrer capítol de la present recerca és l'anàlisi de la informació recollida en uns qüestionaris que es van fer als establiments turístics dels nuclis analitzats. En aquest qüestionari, bàsicament, es demanava informació sobre la gestió ambiental de l'establiment (si disposen d'algun sistema de gestió ambiental, si reciclen els residus, si fan servir aigua depurada, etc.) així com també dades sobre la seva activitat (dades sobre mesos d'obertura, règim de tot inclòs, pernотacions).

ELS NUCLIS TURÍSTICS ANALITZATS

L'activitat turística de Menorca s'ha concentrat al litoral on s'han implantat els nuclis turístics. Segons el Pla Territorial Insular a Menorca existeixen 44 nuclis turístics, que sumen 94.966 places (tenint en compte l'oferta reglada i no reglada). El present estudi analitza 10 d'aquests nuclis turístics que contenen 35.447 places i representen el 37% del total de places turístiques disponibles (segons dades del PTI, 2003).

Els nuclis analitzats s'han escollit seguint els següents criteris:

- ◆ Presentar diferents models urbans-turístics
- ◆ Disposar d'informació prèvia rellevant per l'estudi
- ◆ Interès local en el seu estudi

Els nuclis estudiats són (Figura 1):

- ◆ Punta Prima (inclòs Sa Sivina de Baix) i Binibèquer Nou al municipi de Sant Lluís
- ◆ Sant Tomàs a Es Migjorn Gran
- ◆ Platges de Fornells, Son Parc i Arenal d'en Castell a Es Mercadal
- ◆ Son Bou al municipi d'Alaior
- ◆ Cala en Bosc i Cap d'Artrux a Ciutadella

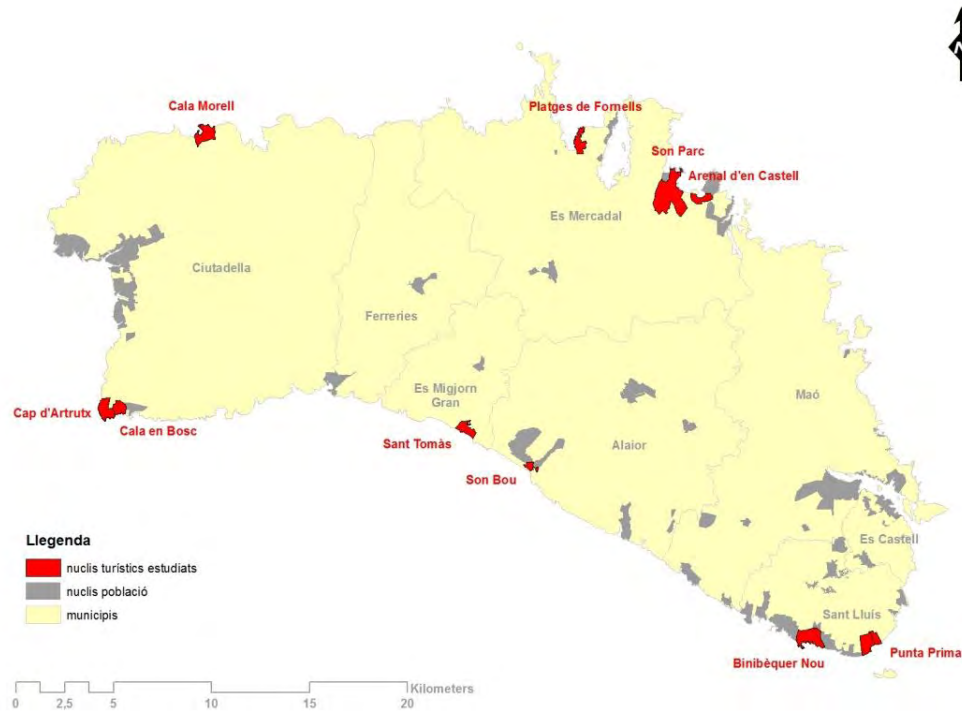
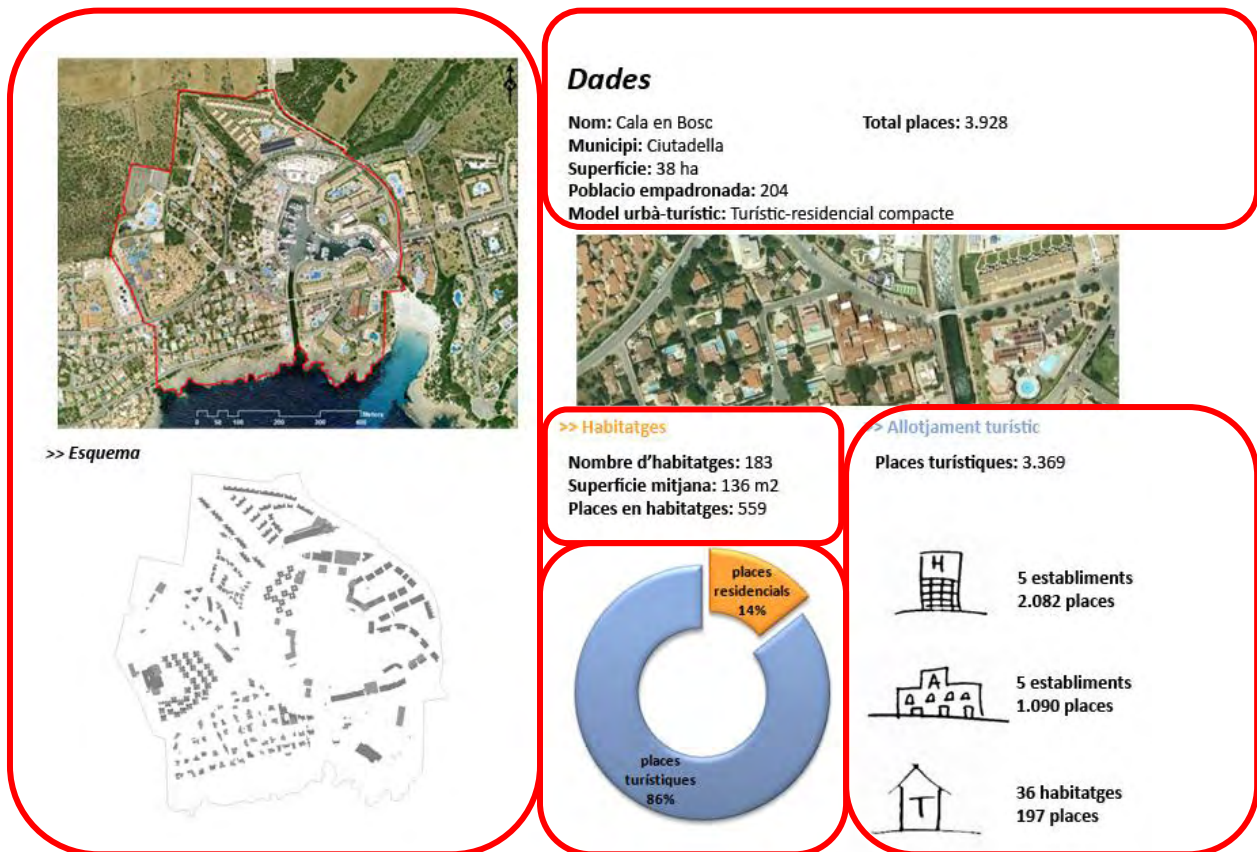

Fig. 1/ Situació dels nuclis objecte d'estudi. Elaboració pròpia
Font: OBSAM

A continuació s'ha sintetitzat tota la informació recollida dels nuclis turístics analitzats en unes fitxes que contenen la següent informació:

- A l'esquerra, una fotografia aèria i un esquema-mapa amb la superfície construïda.

- A la dreta part superior, les principals dades com el nom del nucli, el municipi al que pertany, la superfície total, la població empadronada, el total de places (capacitat màxima d'allotjament) i el model urbà-turístic.

- A la dreta part inferior, un apartat per habitatges i un altre per l'allotjament turístic reglat. En l'apartat d'habitatges, s'explica el nombre total d'habitatges (dades del Cadastre de 2011 facilitades per SILME), la superfície mitjana (calculada a partir de les dades facilitades per SILME) i les places en habitatges (calculades a partir de les dades facilitades per SILME) seguint el següent criteri (aquest mateix criteri es va utilitzar en l'elaboració del PTI de Menorca):

Superfície habitatges	Equivalent places
Menys de 80 m ²	2
De 80 a 110 m ²	3
De 110 a 140 m ²	5
Més de 140 m ²	6

Així per cada un dels nuclis s'ha pogut estimar el nombre de places en habitatges. Només en el cas dels nuclis turístics des Mercadal (Platges de Fornells, Son Parc i Arenal d'en Castell) no s'ha pogut disposar de la informació del Cadastre, així que s'han utilitzat les dades del PTI de Menorca (2003).

En l'apartat d'allotjament turístic, es representen mitjançant uns dibuixos els hotels, apartaments i vivendes turístiques amb el total de places turístiques per cada tipus d'allotjament:

hotel

apartament turístic

vivenda turística

- Per últim, mitjançant una gràfica s'expressa el percentatge de places turístiques (en hotels, apartaments i vivendes turístiques) i les places residencials (en habitatges particulars).

>> Esquema

Dades

Nom: Arenal d'en Castell

Total places: 4.237

Municipi: Es Mercadal

Superfície: 37 ha

Població empadronada: 270

Model urbà-turístic: Turístic-residencial compacte

>> Habitatges

Nombre d'habitats: 295

Superfície mitjana: no disponible

Places en habitatges: 1.474

>> Allotjament turístic

Places turístiques: 2.763

4 establiments
1.719 places

5 establiments
1.044 places

Dades

Nom: Binibèquer Nou

Total places: 2.891

Municipi: Sant Lluís

Superfície: 97 ha

Població empadronada: 530

Model urbà-turístic: Residencial dispers

>> Esquema

>> Habitatges

Nombre d'habitatges: 593

Superfície mitjana: 175m²

Places en habitatges: 2.814

>> Allotjament turístic

Places reglades: 77

12 habitatges
77 places

>> Esquema

Dades

Nom: Cala en Bosc

Municipi: Ciutadella

Superfície: 36 ha

Població empadronada: 204

Model urbà-turístic: Turístic-residencial compacte

Total places: 3.928

>> Habitatges

Nombre d'habitatges: 183

Superfície mitjana: 136 m²

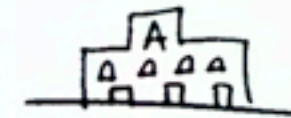
Places en habitatges: 559

>> Allotjament turístic

Places turístiques: 3.369

5 establiments
2.082 places

5 establiments
1.090 places

36 habitatges
197 places

Dades

Nom: Cala Morell

Total places: 1.418

Municipi: Ciutadella

Superfície: 70 ha

Població empadronada: 244

Model urbà-turístic: Residencial dispers

>> Habitatges

Nombre d'habitatges: 259

Superfície mitjana: 180 m²

Places en habitatges: 1.177

>> Allotjament turístic

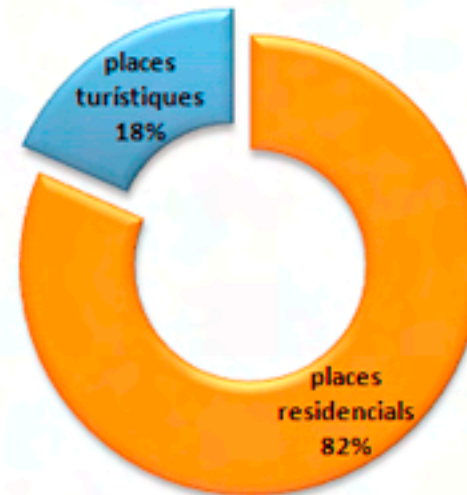
Places turístiques reglades: 265

3 establiments

241 places

>> Esquema

>> Esquema

Dades

Nom: Cap d'Artrutx

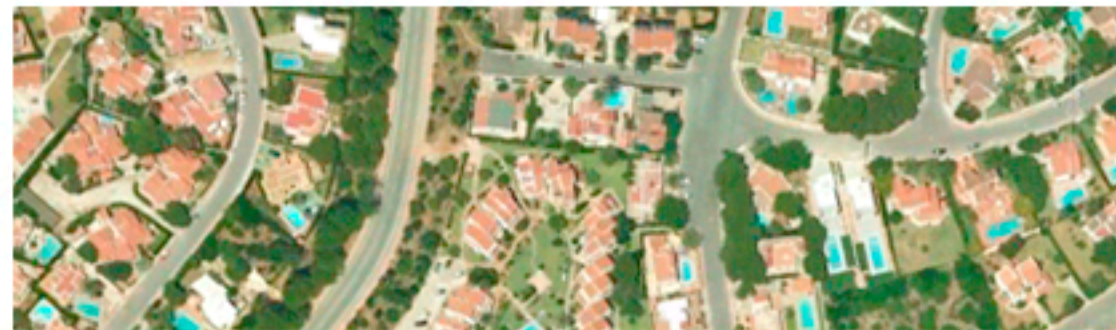
Municipi: Ciutadella

Superfície: 63 ha

Població empadronada: 401

Model urbà-turístic: Turístic-residencial dispers

Total places: 3.344

>> Habitatges

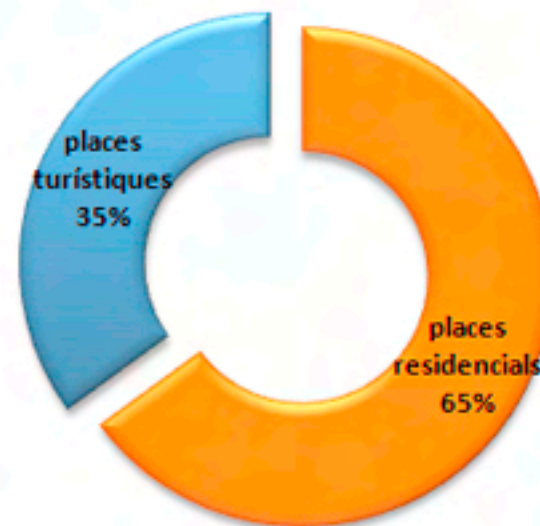
Nombre d'habitatges: 630

Superfície mitjana: 105 m²

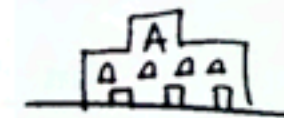
Places en habitatges: 2.172

>> Allotjament turístic

Places turístiques reglades: 1.172

2 establiments
497 places

11 establiments
554 places

24 habitatges
121 places

Dades

Nom: Platges de Fornells

Total places: 4.703

Municipi: Es Mercadal

Superfície: 48 ha

Població empadronada: 271

Model urbà-turístic: Turístic-residencial dispers

>> *Esquema*

>> Habitatges

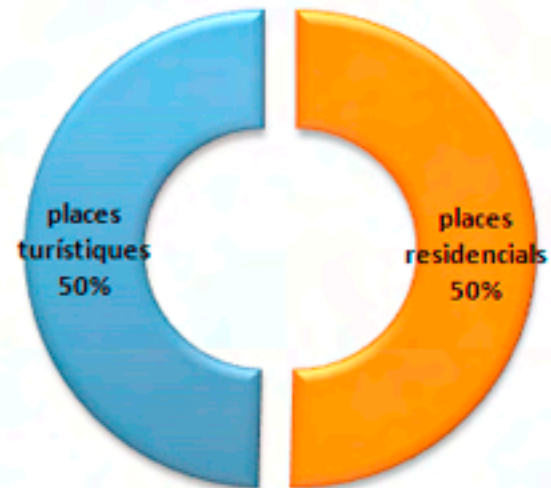
Nombre d'habitatges: 670

Superfície mitjana: no disponible

Places en habitatges: 3.610

>> Allotjament turístic

Places turístiques: 1.093

2 establiments
444 places

4 establiments
649 places

Dades

Nom: Punta Prima

Total places: 3.954

Municipi: Sant Lluís

Superfície: 64 ha

Població empadronada: 462

Model urbà-turístic: Turístic-residencial dispers

>> Esquema

>> Habitatges

Nombre d'habitatges: 311

Superfície mitjana: 162 m²

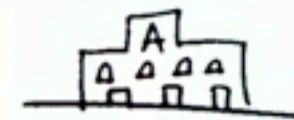
Places en habitatges: 1.307

>> Allotjament turístic

Places turístiques: 2.647

6 establiments
2.128 places

2 establiments
464 places

10 habitatges
55 places

Dades

Nom: Sant Tomàs

Total places: 4.595

Municipi: Es Migjorn Gran

Superfície: 44 ha

Població empadronada: 146

Model urbà-turístic: Turístic-residencial dispers

>> Habitatges

>> Allotjament turístic

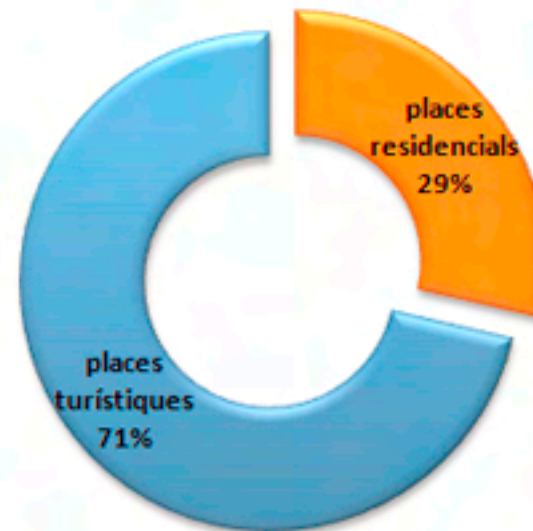
Nombre d'habitatges: 317

Places turístiques: 3.281

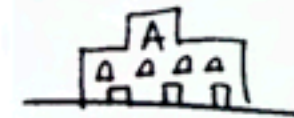
Superfície mitjana: 154 m²

Places en habitatges: 1.314

>> Esquema

5 establiments
1.787 places

7 establiments
1.451 places

7 habitatges
43 places

Dades

Nom: Son Bou

Total places: 1.768

Municipi: Alaior

Superfície: 17 ha

Població empadronada: 175

Model urbà-turístic: Turístic compacte

>> Esquema

>> Habitatges

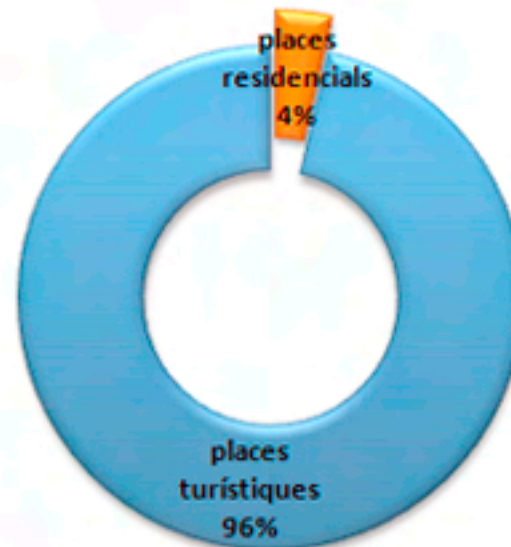
Nombre d'habitatges: 31

Superfície mitjana: 64 m²

Places en habitatges: 64

>> Allotjament turístic

Places turístiques: 1.704

3 establiments
1.704 places

Dades

Nom: Son Parc

Total places: 3.858

Municipi: Es Mercadal

Superfície: 234 ha

Població empadronada: 410

Model urbà-turístic: Turístic-residencial dispers

>> *Esquema*

>> Habitatges

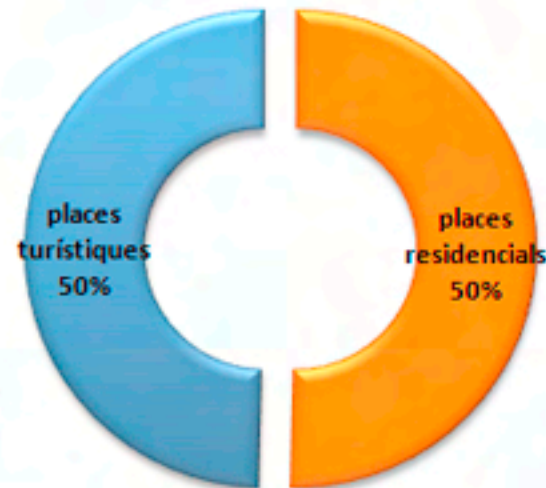
Nombre d'habitatges: 527

Superfície mitjana: no disponible

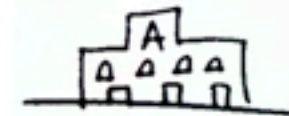
Places en habitatges: 1.944

>> Allotjament turístic

Places turístiques reglades: 1.914

2 establiments
1.404 places

3 establiments
458 places

8 habitatges
52 places

BIBLIOGRAFIA

CONSELLERIA DE TURISME (2010): *El turisme a les Illes Balears*. Palma de Mallorca, Govern de les Illes Balears, 130 pp.

FARSARI, Y.; PRASTACOS P. (2001). «Sustainable tourism indicators for Mediterranean established destinations». *Tourism Today*, 1 (1), pp.103-121.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE). Nomenclàtor. Relació d'unitats poblacionals.
(<http://www.ine.es/nomen2/index.do>).

MAYOL, J; MACHADO, A. (1992): *Medi Ambient, Ecologia i Turisme a les Illes Balears*. Palma de Mallorca, Manuals d'Introducció a la Naturalesa 10, Editorial Moll, 130 pp

PLA TERRITORIAL INSULAR DE MENORCA (PTI). Consell Insular de Menorca.
(<http://www.cime.es/Contingut.aspx?IDIOMA=2&IdPub=260>).

WORLD TOURISM ORGANIZATION (2004). *Conceptual Definition of Sustainable Development of Tourism*. Retrieved from UNWTO website: <http://www.unwto.org/sdt/mission/en/mission.php>